

DUNĂREA ÎN ORIZONTUL GEOGRAFIC ANTIC

DE

ACAD. EMIL CONDURACHI

Numeroasele probleme ale regiunii dunărene au fost nu o dată luate în considerație de către istorici și geografi¹. Ele sînt însă departe de a fi pe de-a întregul rezolvate, cu atît mai mult cu cît, în lipsa unor informații mai precise, istoricul trebuie să facă permanent apel fie la arheologie, fie la lingvistică sau, și mai bine spus, la amîndouă dintr-o dată. Este cazul cu problema de care avem intenția să ne ocupăm și anume cu apariția Dunării în orizontul geografic al istoriei grecești, ceea ce revine la a spune în orizontul geografic al istoriei universale.

Am avut foarte de curînd prilejul să urmăresc îndeaproape felul în care întreaga regiune balcanică a intrat în viziunea literaturii și istoriei grecești. Indiferent de aspectele uneori cu totul neașteptate pe care le-am întîlnit în calea acestui studiu, prezentat în aprilie 1969 sub forma unui raport la recentul colocviu internațional de la Plovdiv închinat „Etnogenezei popoarelor balcanice în antichitate”, o seamă de probleme au trebuit în chip obiectiv să fie amintite doar, în treacăt. Este momentul să ne oprim asupra uneia dintre aceste probleme lăsate la o parte. Ea va avea, nădăjduim, cel puțin darul să trezească interesul specialiștilor.

Sub forma numelui de Istros, Dunărea este amintită pentru prima dată în „Theogonia” lui Hesiod, versurile 337—339 :

„Tethys a născut Oceanului fluviile cu valuri agitate.

Nilul, Alfeul, Eridanul cel adînc,

Strymonul, Meandrul și Istrul care curge frumos”.

Dacă ne gîndim că geografia homerică, în al cărei orizont regiunea balcanică intra numai cu zona sa meridională și insulele din Marea Egee, denumită nu o dată și „marea tracică”², putem afirma că Istrul, atît prin numele cît și prin calitatea sa, nu i-a fost transmis lui Hesiod de tradițiile Illyadei sau ale Odiseei. Autorul Theogoniei, originar din Beoția, trăiește însă în veacul al VIII-lea î. e. n., adică într-o vreme în care coloniile grecești din Pontul Stîng, nu existau încă, cele mai vechi dintre ele, Apol-

¹ Cf. Brandis, în *RE*, IV, col. 2103 și urm.

² Cf. B. Lenk, în *RE*, V, A, 1936, col. 393 și urm.

lonia, Istros și Olbia fiind întemeiate, potrivit tradiției, de-abia cu un secol mai târziu. Problema informațiilor lui Hesiod cu privire la Istrul „care curge frumos” (καλλιπρεθρος) este cu atât mai complicată cu cât numele care desemnează fluviul nostru, ca și cel al Strymonului amintit în același vers 339, nu au origine greacă, ci tracă³.

Raportul amintit mai sus, prezentat la colocviul de la Plovdiv, arată că chiar și în epoca îndepărtată în care trăia Hesiod, contactele, eventual reminiscențele unui contact mai vechi între lumea beoțiană și populațiile traco-illirice din sudul Peninsulei Balcanice, au existat încă din epoca homerică. Într-adevăr din lectura poemelor se constată că la Homer tracii sînt prezentați într-o lumină extrem de favorabilă. Vitezele și bogatele lor căpetenii — un Acamas sau un Rhesos — se puteau compara cu Diomede și Ulise⁴. Alt rege trac, Licurg — al cărui nume îl anunță pe viitorul reformator spartan — a îndrăznit să se măsoare cu însuși Dionysos⁵. Ulise, la rîndul său, înapoindu-se după sfîrșitul războiului troian, va poposi la ciconii traci. Aici va primi el din mîinile lui Maron, preot al lui Apollo, vinul greu și înmiresmat grație căruia îl va învinge pe Polifem⁶. Poemele homerice îi menționează pe traci nu numai în Chersones, în Tracia, ci și în insule, îndeosebi la Lemnos și în Asia Mică⁷. În sfîrșit, o serie de teme mitologice legate de cultul lui Apollo, al lui Ares, al Afroditei, al lui Hefaistos și Dionysos lasă impresia vagă — ca de altfel numeroase alte impresii homerice — că grecii și tracii, la fel de bogați și de îndrăzneți, își purtau stimă reciprocă chiar atunci cînd soarta îi situa în tabere opuse. Ei nu erau încă barbari, așa cum au fost denumiți carienii, o altă populație autohtonă din Asia Mică, ei nu erau încă „barbarii” din țara zăpezilor și a cețurilor⁸.

Geografia istorică a poemelor lui Homer este suficient de bogată pentru a afirma că autorul lor a înmănușiat un mare număr de informații cu privire la traci și paionieni. Nu e cazul să insistăm aici asupra amănuntelor acestei geografii istorice a regiunilor extra-elenice. Totuși, ni se pare util să ne oprim asupra unei probleme de care trebuie să se țină seama pentru a obține unele precizări cu privire atît la problema generală a etnogenezei triburilor balcanice, cît și la tema de față și anume: este posibil să se precizeze momentul constituirii geografiei homerice a Balcanilor? Cele mai recente studii referitoare la adevăratul moment al constituirii definitive a acestor poeme au subliniat faptul că detaliile care reflectă perioada tîrzie a lumii egeene — așa cum este schițată ea în cele două epopei — sînt extrem de rare⁹. Cu alte cuvinte, am fi înclinați să credem că realitățile balcanice consemnate în cele două poeme aparțineau unei epoci anterioare secolului al XII-lea î. e. n., perioadă în care sînt

³ Lucrările cu privire la originea hidrominelor balcanice subliniază faptul acestei origini, Istrul avînd semnificația de „Rlu mare”, „Rio grande”. Tot de origine tracă este și numele fluviului Strymon, nume care cuprinde în rădăcina sa ideea de apă curgătoare, apă repede, curent. Cf. Vl. Georgiev, *Introduzione alla storia delle lingue indoeuropee*, Roma, 1966, p. 173 și urm.

⁴ *Il.*, X, 434, 559.

⁵ *Il.*, VI, 130.

⁶ *Od.*, IX, 163, 204.

⁷ *Il.*, I, 594.

⁸ *Il.*, XIII, 577; XXIII, 808; *Od.*, VIII, 39.

⁹ A. Severyns, *Homère et l'histoire*, în *Ant. Class.*, 33, 1964, p. 327; G. S. Kirt, *The Homeric Poems as History*, în *CAH*, II, Cambridge, 1965, p. 25 și urm.

localizate profunde transformări cunoscute în istoria greacă sub numele de invazia dorică. Este greu să se stabilească etapele parcurse de geografia homerică în procesul său de îmbogățire. Pare totuși verosimil ca această acumulare de informații să se fi prelungit pînă la începutul, dacă nu chiar pînă la sfîrșitul secolului al VII-lea, dată mai mult sau mai puțin aproximativă la care epopeile homerice au ajuns la forma lor clasică¹⁰. Arheologia poate aduce în sprijinul acestor afirmații cîteva documente de o valoare excepțională. Într-adevăr epoca bronzului își atinge în Balcani perioada de maximă înflorire tocmai între secolele XII—IX î. e. n.¹¹. Dacă ne putem opri asupra acestei concluzii de ordin general, pe de altă parte nu putem găsi nici o fundamentare literară sau istorică ce ne-ar permite să urcăm în timp pînă la faza inițială a apariției triburilor trace pe teritoriul menționat mai sus. Domeniul acestei probleme este rezervat cercetărilor lingvistice și arheologice, singurele capabile să aducă o serie de precizări în ceea ce privește sosirea primelor triburi de grai indo-european în sud-estul Europei. Dacă e vorba deci de prezența numelui „Strymon” în versul mai sus amintit al Theogoniei, necunoscut poemelor homerice, explicația la care trebuie să ne oprim este că acest nume a putut fi transmis grecilor sub forma sa originală, fie direct, fie mai ales indirect, datorită acelei zone de contact între lumea greacă și tracă situată în regiunea Peninsulei Calcidice.

În regiunea de coastă de la răsărit de Strymon, trăiau pierii, al căror nume amintește de Pieria și de numele Pieros din Macedonia. Țara lor învecinîndu-se cu Pangeea, bogată în aur, pierii exploatau acest minereu, ca și edonienii și odomanții¹². Bizalții care, ca urmare a contactului lor străvechi cu grecii, erau denumiți „cei ce vorbesc două limbi”, ocupau un loc foarte important în acest sector. Aici, ei exploatau filoanele metalifere din muntele Dysoron, lucru pe care-l făceau deja din antichitatea îndepărtată, continuînd pînă în momentul în care regiunea a căzut sub stăpînirea regelui macedonean Alexandru al V-lea¹³. În sfîrșit, unele informații par să ateste prezența tracilor în Grecia. Tereu, fiu al lui Ares, apare ca rege al Daulidei, în Phocida; mormîntul său se afla, spune legenda, la Megara¹⁴. Cu alte cuvinte, ne putem explica relativ ușor pătrunderea numelui trac de Strymon în lumea lui Hesiod.

Cum a pătruns însă în geografia lui Hesiod numele trac al Dunării este o problemă infinit mai complicată, dacă n-ar fi decît pentru faptul că între Marea Egee și meleagurile noastre, distanța, chiar și în zilele de astăzi, este considerabilă. E greu de presupus că Hesiod, a cărui viață s-a desfășurat într-o zonă ce nu va participa nici mai tîrziu la procesul mării colonizări, să fi cunoscut numele de Istros din povestirile, fie ele și fantastice, ale celor care vor fi îndrăznit să depășească strîmtorile și să înfrunte furtunile mării „neospitaliere”. Ipoteza cea mai plauzibilă este că „Riul cel mare” era cunoscut și triburilor trace din sudul Peninsulei Balcanice și că, sub forma sa corectă, ușor elenizată, devenise o noțiune curentă orizontului geografic grec chiar din epoca premergătoare colonizării din Pontul Euxin.

¹⁰ Cf. M. I. Finley, *The World of Odysseus*, New York, 1965.

¹¹ Cf. V. Миков, *Златното Сърковице от Вълчитрън*, Sofia, 1956, p. 6 și urm.

¹² Cf. Stanley Casson, *Macedonia, Thrace and Illyria*, Cambridge, 1926, p. 39 și urm.

¹³ Herodot, VIII, 116.

¹⁴ II, II, 520; Herodot, VIII, 35, 1; Tucicide, II, 29.

Cu aceasta nu sîntem la capătul surprizelor pe care ni le oferă încercarea de a delimita orizontul geografic al lumii grecești post-homerice. Nu este o întîmplare că în cele trei versuri hesiodice amintite mai sus „fluviile cu valuri agitate” datorite de Tethys Oceanului încep cu Nilul și sfîrșesc cu Istrul. Este astăzi un fapt cunoscut că geografia arhaică greacă s-a constituit definitiv în veacul al VI-lea î. e. n., în special la Milet. În această metropolă a celor mai multe colonii grecești din Pontul Euxin se acumulasă, de-a lungul unui secol, numeroase informații geografice nu numai despre Asia, la marginea căreia se afla lumea ioniană din Asia Mică, dar și cu privire la Europa — noțiune geografică a cărei evoluție ar merita un studiu aparte — iar, în cadrul acestei Europe, la zona balcano-dunăreană. Fără a intra în amănunte care nu-și au locul aici, e de ajuns să amintim faptul că pe la 550 î. e. n. cel de-al doilea mare filozof al școlii ioniene de filozofie, Anaximandru, a sintetizat în chip strălucit ceea ce se știa în epoca arhaică la Milet despre întreaga lume cunoscută, *oikoumene*. Anaximandru este de asemenea cel dintîi om de știință grec care, după informațiile de mai târziu, a îndrăznit să întocmească o hartă a acestei *oikoumene*¹⁵. Ea va fi îmbogățită și precizată de o seamă de istorici și geografi greci dintre care, fără îndoială, cel mai strălucit a fost Hecateu din Milet. Din nefericire opera geografico-istorică a acestuia din urmă. „Periodos”, de fapt un periplu, s-a pierdut. Cele câteva fragmente care ni s-au păstrat în Dicționarul lui Ștefan din Bizanț, sînt totuși de un interes excepțional. Ele amintesc pentru zona Dunării de jos numele crobizilor și trizilor, locuind la sud de Istru, precum și numele cetății grecești Orgame¹⁶ — forma inițială a numelui Argamum — cetate identificată și cu ajutorul lui Procopius¹⁷ cu cetatea de la Capul Dolojman, unde săpăturile mai vechi și mai noi au scos la iveală documente arheologice de cel mai mare interes.

De la acești geografi și filozofi greci a preluat Herodot numeroase informații despre populațiile balcano-dunărene și despre istoria lor în epoca anterioară războaielor cu perșii. Am subliniat cu alt prilej că interesul lui Herodot pentru sciți și traci se oprește la Dunăre, dincolo de care, așa cum spune el „ținutul... se arată a fi pustiu și de o întindere nesfîrșită”¹⁸. Această limită a orizontului geografic al lui Herodot nu era însă fixată la întîmplare. Într-adevăr, se știe astăzi că în concepția geografiei arhaice grecești, pămîntul era imaginat ca o cupă cu fundul răsturnat, la marginile căreia curgeau cele două mari fluvii ale *oikoumenei*, Nilul și Istros¹⁹. Aceasta este și concepția lui Herodot, concepție larg răspîdită, deoarece ea a pătruns și în lumea poezilor. Pentru Pindar, cel mai de seamă poet liric al Tebei — amintim că el trăiește între anii 518 și 438 î. e. n. — Nilul și Istrul, împerecheate ca două tropice, mărgineau lumea cunoscută la sud și la nord²⁰. Concepția acestor limite a stăruiet de-a lungul veacurilor. O vom regăsi la Aristotel, în a cărui operă Istrul este adeseori amintit²¹. O vom

¹⁵ Cf. William A. Heidel, *The frame of the ancient Greek maps*, în *Ann. Geogr. Soc. Research Series*, 20, New-York, 1937, p. 21 și urm.

¹⁶ *FHG*, I, p. 28, 170—172.

¹⁷ *De aed.*, IV, 11, 20.

¹⁸ *Herodot*, V, 9.

¹⁹ Cf. J. Oliver Thompson, *History of ancient Geography*, Cambridge, 1948, p. 47 și urm.

²⁰ Cf. William A. Heidel, *op. cit.*, p. 20 și urm.

²¹ *Ibidem*, p. 31 și 34.

regăsi în periplul atribuit lui Scylax din Carianda²², o vom regăsi în sfârșit în „Argonauticele” lui Apollonius din Rodos care, povestind minunatele întâmplări ale lui Iason și ale tovarășilor săi, îi amintește ajunși în golful cel mai retras al Mării Ionice, de unde „trecînd peste grumazul pămîntului”, bătrînul nostru Istru curgea spre răsărit²³.

Dacă nu ne mai miră faptul că Istrul se afla la marginea pămîntului în epoca în care în lumea ioniană, la Milet, se constituia geografia arhaică greacă, rămîne totuși o problemă care, după modesta noastră părere, se pune în discuție aici pentru prima oară. Ideea că două mari fluvii, Nilul și Dunărea, limitează lumea, apăruse așa cum am văzut mai sus, deja în „Theogonia” lui Hesiod. Aceasta revine la a spune — fapt care a scăpat pînă și studiilor celor mai recente asupra geografiei istorice grecești — că Anaximandru din Milet prelua din acest punct de vedere, fundamental pentru viziunea geografică a întregii lumi elenice, o concepție devenită curentă în lumea greacă post-homerică, concepție formată în condiții greu de precizat înainte de acumularea noilor informații de pe urma procesului de colonizare. Într-adevăr, cum spuneam puțin mai înainte, nu credem că fluviile înșirate în cele două versuri ale poetului beoțian sînt alese la întâmplare. Însuși faptul că, sub forma sa mitică, oceanul care scâldea marginile pămîntului, era îmbogățit în primul rînd de apele Nilului și ale Istrului este semnificativ din acest punct de vedere.

Aceasta poate constituie o dovadă că, pe lîngă unele amănunte de ordin geografic sau mitic, cristalizate în cursul perioadei de formare a poporului grec, pe de o parte, și a triburilor trace, pe de altă parte, concepția despre forma și limitele pămîntului, cunoscută nouă doar prin opera filozofilor și geografilor secolului al VI-lea î. e. n., a putut prelua și unele idei proprii perioadei post-homerică.

O a doua problemă de ordin general care se pune în fața geografilor și istoricilor antici este dedublarea numelui sub care este cunoscut în antichitate marele fluviu. Precum se știe, pe lîngă numele de *Ister*, despre care a cărui origine am vorbit puțin mai sus, o seamă de texte antice cunoscși denumirea de *Danubis*, mai tîrziu *Danubius*. Apare limpede din analiza textelor grecești că cel dintîi care pare a-și fi dat seama de lungimea considerabilă a cursului Dunării este Herodot : „Nilul... pornește de la aceeași depărtare ca și Istrul. Căci fluviul acesta din urmă izvorăște din ținutul celților, de lîngă Pyrene și curge tîind Europa prin mijlocul ei... Istrul sfîrșește prin a se vărsa în mare, în Pontul Euxin — după ce a străbătut toată Europa — acolo unde se află Istria, colonie a milisienilor”²⁴.

Este foarte probabil însă că, o dată cu concepția despre limitele lumii cunoscute, despre care am vorbit mai sus, Herodot preluase și această informație de la predecesorii săi, înainte de toate de la Hecateu. Într-adevăr, literatura greacă anterioară lui Herodot face aluzii destul de clare la regiunile îndepărtate ale izvoarelor Istrului. Primul mare poet tragic atenian, Eschil, afirma că „Istrul de la hiperboreeni și din munții Ripei coboară”²⁵.

²² *Periplu*, în *GGM*, ed. K. Müller, Paris, 1882, I, 69.

²³ *Argonautica*, ed. H. Fränkel, Oxford, 1961, IV, p. 282—293 și 309.

²⁴ Herodot, II, 33.

²⁵ *Tragicorum graecorum fragmenta*, ed. A. Nauk², Leipzig, 1926, frag. 73. Cf. *RE*, I, A, col. 883—884.

Acești munți legendari par a se fi întins, în tradiția antică, în spațiul dintre Urali și Britania. În fragmentul de față regăsim vechile informații ioniene (Hecateu) despre izvoarele Istrului, care s-ar găsi la neamurile celtice din Britania, considerate ca populații hiperboreene. Noțiunea era curentă și în epoca lui Pindar care vorbea de „izvoarele umbroase ale Istrului”²⁶. Scoliile la opera marelui poet beoțian, redactate desigur într-o epocă mult mai târzie, adăugau următoarea explicație: „Fluviul Istru curge prin ținuturile multor neamuri ale Europei și își are izvoarele în țara hiperboreenilor. El se numește Danubis. Poetul numește umbroase izvoarele, fie pentru că sînt adînci, fie pentru că sînt umbrite de vegetația măslinilor din jurul lor”²⁷. Ceva mai înainte Aristotel se oprea de două ori asupra izvoarelor Istrului. Întîia oară în opera sa „Meteorologicele”, el afirmă că Istrul izvorăște din munții Pirinei și se varsă în Pontul Euxin²⁸. Izvorul său pentru această versiune provenea din rîndurile scriitorilor folosiți în această privință și de Herodot. A doua oară, într-o operă intitulată „Povestiri minunate”, Aristotel dă o altă versiune, ce va deveni versiunea curentă a epocii elenistice: „Se spune că Istrul izvorăște din Pădurea Hercinică, se desparte în două și o parte se varsă în Pont, iar cealaltă în Adriatică”²⁹. Izvorul folosit de Aristotel pentru această a doua versiune este mult mai aproape de adevăratul cînd vorbește despre izvoarele Hercinice ale Istrului, informație reținută de Caesar, dar comite grava eroare — comisă și de Apollonius din Rodos³⁰ și de Strabo³¹ și de Pliniu cel Bătrîn³² — atunci cînd afirmă că un braț al Dunării se varsă în Adriatică. Această confuzie s-a născut foarte probabil din apropierea făcută între numele Ister și provincia Istria din nordul Adriaticii.

Oricum ar fi, geografii greci dau fluviului nostru numele de Ister, în special Dunării de jos. Cursul superior al fluviului este cunoscut în special sub numele, după unii de origine celtică, după alții de origine dacică, de Danubis-Danubius³³. Ceva asemănător a găsit Johannes Lydos (*De magister*, III, 32) cînd precizează ó "Ιστρος ἄχρη μὲν Παννονίας καὶ Σειρμίων... τὴν ἰδίαν διασώζει προσηγορίαν, cu observația că din eroare el schimbă lucrurile denumind cursul superior al Dunării Ister și pe cel inferior Danubius.

Mulți autori latini folosesc însă fără deosebire numele de Hister și Danubius, ca Plinius (*Nat. Hist.*, III, 146—149), Ammianus Marcellinus (XXVII 5, 2—5; XXIX 6,2—6; XVII 13, 4), Ausonius (*Mosella*, 106, 424), Claudian (XXVI, 331, 337, 489—523), Sidon. Apoll. (*Carm.*, II, 200, 270), Mamertinus (*Paneg.*, XI, 7; II, 2; III, 6, 16), Eugipp. (*Vita Severini*, 10) etc., în timp ce alții se folosesc numai de numele Hister ca Lucan (II, 50, 418, 419; III, 202; V, 437), Martial (V, 3, 2; VII 7, 2,

²⁶ *Oeuvres*, ed. A. Puech, colecția *Les belles lettres*, III, p. 11—17.

²⁷ *Scholia vetera in Pindari carmina*, ed. A. B. Drachmann, Leipzig, 1910, III, p. 11—17.

²⁸ Ed. J. Bekker, Berlin, 1831, I, p. 13, 19.

²⁹ *De mirabilibus auscultationibus*, ed. O. Appelt, Leipzig, 1888, p. 105, 112.

³⁰ Vezi supra, nota 23.

³¹ I, 2, 39.

³² *Nat. Hist.*, III, 18, 127; Cf. J. Oliver Thompson, *op. cit.*, p. 48.

³³ Cf. Brand, în *RE*, pentru prima ipoteză; VI. Georgiev, *op. cit.*, p. 139 și urm., pentru a doua.

80; 11, 84, 3; VIII, 2, 2; IX, 101, 17), Pacat. Drepan (XII, 5, 10, 33 = *Paneq.*, ed. Baehrens p. 275, 280, 301).

Numele Danubius îl întâlnim mai întâi la Caesar³⁴, după care Silva Hercynia se întindea de la Rin la granițele dacilor și anarților, paralel cu Dunărea („*recta fluminis Danuvii regione*”) și de acolo ocolește spre stînga (deci spre nord), într-o direcție opusă cursului apei („*diversis ab flumine regionibus*”). Ar fi destul de interesant de știut dacă Caesar știa că Danubius și Hister sînt numele aceluiași fluviu. El nu amintește însă Dunărea decît în acest singur loc și de aici nu reiese că era cunoscut numele de Danubius și pentru cursul său inferior.

Un al doilea autor latin care precizează cursul Dunării superioare este Sallustius. Într-adevăr, dacă se compară cu ceea ce spune Gell.: „*proxima magnitudine esse Histrum scripsit Sallustius*”³⁵, unde cu siguranță forma Hister a fost împrumutată fidel, atunci se lămurește că Sallustius a cunoscut amîndouă numele pentru Dunăre, Hister ca și Danubius și că l-a folosit pe ultimul pentru cursul superior al fluviului. Pasajul se referă evident la cursul superior al Dunării fiindcă autorul adaugă: „*quoad Germanorum terras adstringit*”. Într-adevăr germanii se găseau numai pe cursul superior al Dunării. Agrippa și Augustus au cunoscut amîndouă numele și le-au folosit în așa fel încît primul indică cursul inferior și regiunea de vărsare, celălalt cursul mijlociu și superior. Aceasta se vede clar în fragmentele lui Agrippa transmise de Pliniu³⁶, care dau distanța de la Bizanț la gurile Dunării. De amîndouă datele el folosește termenul *Histrum*, respectiv *ab Histri ostio*. Este exact ținutul pe care *Dimensuratio provinciarum* și *Divisio orbis terrarum*³⁷ — ambele se sprijină pe „Chorografia” lui Agrippa și August — îl desemnau cu numele de Dacia, ținut a cărei graniță de sud o constituia *flumen Hister*.

August a folosit în *Monumentum Ancyranum*³⁸ versiunea latină Danubius, în timp ce în versiunea greacă apare Istros. Amîndouă numele sînt cunoscute lui Strabon³⁹, lui Ovidiu⁴⁰ și lui Horațiu⁴¹. Din contră, Diodor din Sicilia, care cunoștea numele de Istros din izvoarele grecești, nu recunoaște deschis că acest fluviu este identic cu Dunărea romanilor sau cu cea amintită de izvoarele romanice. Descriind Gallia⁴², el afirmă greșit că Danubius și Rinul curg spre ocean, deși știe bine că Istrul se varsă în Pont⁴³. Apare clar folosirea numelui Danubius pentru cursul mijlociu și superior al fluviului la Seneca. Pentru cursul inferior el întrebuintează însă numele de Ister: „*Ultra Istrum Dacus non exeat... Danuvius Sarmatica ac Romana disterninet*”. Cu numele de sarmați sînt desemnați aici numai iazigii din Cîmpia Tisei. Dacii sînt locuitorii Transilvaniei și mării

³⁴ *De bello gallico*, VI, 25.

³⁵ Apud Aul. Gell., *N.A.*, X, 7, 1.

³⁶ *Nat. Hist.*, 45, 78, 81.

³⁷ *GLM*, ed. A. Riese, Heilbronn, 1878, VIII și XIV.

³⁸ V, 47 f.

³⁹ VII, 304.

⁴⁰ *Ep. ex Ponto*, I, 8, 11.

⁴¹ *Od.*, IV, 15, 12.

⁴² Diodor din Sicilia, V, 25, 4.

⁴³ *Idem*, IV, 56, 7. Mult mai târziu, Johannes Lydos, în *De magistr.*, III, 32, va relua aceeași idee, cu deosebirea că el inversează din greșală numele date cursului superior și celui inferior, numindu-l pe acesta din urmă Danubius, iar pe primul Istros.

Cîmpii Muntene (Seneca, *Quaest. natur.*, I, prol. 8). Aşadar în timpul lui August numele de Danubius este complet cunoscut; de obicei se găseşte folosit pentru cursul superior al Dunării.

Constatăm deci că de-abia în epoca romană, care a cunoscut realităţile întregului teritoriu străbătut de fluviu de la izvoarele sale pînă la vărsare, cele două nume au început să se confunde, Danubius căpătînd din ce în ce mai multă preferinţă, ceea ce explică actualul nume al Dunării dat fluviului nostru de populaţiile germanice, slave şi neolatine. Este semnificativ din acest punct de vedere faptul că Tacitus şi Pliniu în „Pannegyrus” folosesc doar forma Danubius şi că de asemenea în „Tabula Peutingeriana”, ca şi în „Not. dign. or.”, XXXIX, întregul fluviu este numit cu acelaşi nume, aşa cum va face şi Iordanes: „Istri qui dicitur Danuvius ob ostio suo usque ad fontem”⁴⁴.

La capătul acestei expuneri, care a ales numai unele din nenumăratele probleme legate de numele, de cursul şi de însemnătatea Dunării în antichitate, rezultă clar cel puţin două lucruri. Pe de o parte, necesitatea reluării studiilor de geografie istorică, prea multă vreme neglijate în ţara noastră, în ciuda interesului lor excepţional pentru cunoaşterea istoriei naţionale; pe de altă parte, însemnătatea deosebită pe care o prezintă geografia istorică din punct de vedere arheologic, istoric şi lingvistic, pentru întreaga regiune de sud-est a Europei. Şi acest lucru nu numai în ceea ce priveşte perioada antichităţii, dar şi pentru întreaga istorie universală de la începuturile sale pînă în zilele noastre.

LE DANUBE DANS L'HORIZON GÉOGRAPHIQUE ANCIEN

La version française de cette étude paraîtra dans le numéro jubilaire de « Starinar », dédié au professeur Djurdje Bošković.